

رسانه های اجتماعی و تغییر الگوهای ارتباطی

سمیه سادات مهدوی^۱

چکیده

رسانه ها و تکنولوژی های نوین ارتباطی؛ باعث افزایش سطح بینش و آگاهی مردم شده و بر کلیه فعالیت های اجتماعی افراد اثر گذاشته است. با ظهور فن آوری های نوین؛ شاهد انقلاب جدیدی در زمینه اطلاع یابی، اطلاع رسانی و ارتباطات در فضای مجازی هستیم. فناوری های جدید؛ زندگی و محیط کار ما را تحت تأثیر قرار داده و بشر بدون فن آوری و بهره گیری از آن امکان عملی برای ادامه حیات خود ندارد. امروزه دهکده جهانی به ذهنیت جهانی و انقلاب اطلاعات به انقلاب ارتباطات تبدیل شده و شاهد تغییر الگوهای ارتباطی در جامعه هستیم. در گذشته؛ رسانه های سنتی، ارتباطی یک سویه با مخاطب آن هم به صورت جمعی، اما امروزه در فضای جدید با وضعیت جدیدی مواجه ایم و الگوهای ارتباطی به فرایندی پیچیده، زنده و تعاملی از طریق کانال های ارتباطی متعدد تبدیل شده است. در این مقاله به موضوعاتی از قبیل: اینترنت و فضای مجازی، برخی از ویژگی ها و کارکردهای شبکه های اجتماعی مجازی، پیامدهای منفی فضای مجازی، سایبر تروریسم، سپس راهکارها و تدابیری که می تواند آسیب ناپذیری امنیت کشورها را در برابر تهدیدات سایبر تروریسم تقویت کند؛ بیان می شود.

کلمات کلیدی: فضای مجازی، شبکه های اجتماعی و سایبر تروریسم

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۶/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۰/۲۵

(۱) دانشجوی دکتری علوم ارتباطات اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران. نویسنده مسئول

mahdavih.st@gmail.com

تلفن (۰۹۱۳۱۴۱۸۲۷۳)

مقدمه

عصری را که در آن به سر می بریم می توان عصر استفاده از تکنولوژی های نو و فرامدرن نامید. یکی از برآیندهای جهانی شدن در نیمه دوم قرن بیستم، پدیده اینترنت و فضای مجازی است که نماد پیشرفت علم و فناوری در جامعه می باشد. امروزه ظهور و گسترش رسانه های جدید و تأثیر انکارناپذیر آنها بر جامعه، به ویژه جنبه ارتباطی آن بر تمام ابعاد زندگی بشری تسری یافته است. اینترنت در حال دگرگون ساختن سیمای زندگی روزانه افراد جامعه شده است. رسانه اجتماعی، تسهیل کننده گفت و گوها و کنش های متقابل آنلاین بین گروه هایی از مردم است.

با گسترش فن آوری های اطلاعاتی- ارتباطی، عصر نوینی تحت عنوان عصر اطلاعات ظهور کرده که خود معلول علت های فراوان بوده است. اول، ابداعات تکنولوژیکی؛ توسعه زیرساخت های اطلاعاتی جدید نظیر اینترنت، کابل فیبر نوری، سیستم های ماهواره ای و... چنین ابزارهایی موازنه را از رسانه های سنتی همچون رادیو و تلویزیون به سود رسانه های جدید سوق داده است. دوم، تکثر نهادها و سازمان های جدید در حوزه های جدید؛ در عصر جدید گروهی از سازمان های جدید دولتی و غیر دولتی ظهور کرده که خود عامل توسعه و گسترش این فضای جدید شده اند. سوم، ایده ها و باورها؛ با بسط و گسترش آگاهی و دانش مفاهیم و حوزه های اطلاعات و قدرت به طور فزاینده ای در هم پیچیده شده و با وجود عنصری به نام اطلاعات در حوزه های سیاسی، اقتصادی و نظامی، قدرت نرم از اهمیت بیشتری نسبت به قدرت سخت برخوردار شده است. (امینی، ۱۳۸۹: ۴۸-۴۹) میلر معتقد است: ارتباطات الکترونیکی دامنه جدیدی از چارچوب های تعامل را با آداب و رسوم مخصوص وضع می کند که اگرچه آشکارا از تعاملات دنیای واقعی و یا حضور فیزیکی فقیرترند، اما فرصت ها و چالش های جدیدی را در ارائه و نمایاندن خود در دنیای کنونی فراهم می کنند. (ربیعی، ۱۳۹۱: ۴۵) برگرفته از ذکایی و خطیبی: (۱۳۸۵)

مفهوم شناسی موضوع

➤ جهانی شدن

از دیدگاه اسکلیر، جهانی شدن فراتر از نظام سرمایه داری و عبارت است از افزایش و گسترش روابط و نظام کنش به صورت فراملی و در گستره و زمینه جهانی که به واسطه شکل گیری فضای شبکه ای در ابعاد اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جهان گستر سامان می یابد. (پوررضاکریم سرا، ۱۳۹۲: ۵۹) برگرفته از (Sklair: ۱۹۹۸) در واقع جهانی شدن با انقلاب ارتباطات پیوند نزدیک دارد. این پدیده با ایجاد تحول در مفاهیم مکان و زمان، به شکل گیری و ظهور جوامع

اطلاعاتی، مجازی و شبکه ای کمک می نماید. برخی جهانی شدن را افزایش شمار پیوندها و ارتباطات متقابلی دانسته اند که فراتر از جوامع و دولت ها دامن می گستراند و نظام جدید جهانی را می سازد. در این معنا جهانی شدن به فرایندی اطلاق می گردد که از طریق آن حوادث، تصمیمات و فعالیت های یک بخش از جهان می تواند پیامدهای مهمی برای افراد و جوامع در بخش های بسیار دور کره زمین در بر داشته باشد. (حافظ نیا و دیگران، ۱۳۸۸: ۴ برگرفته از ۱۳-۱۴ pp: Scholte, ۱۹۹۳) به نظر رابرتسون جهانی شدن همان یگانه شدن جهان است و نه وحدت و ادغام آن. (رابرتسون، ۱۳۸۰: ۲۵) این تعریف از جهانی شدن مبتنی بر فناوری های جدید ارتباطی و اطلاعاتی است. بر این اساس ملت مجازی و جامعه اطلاعاتی معنا پیدا می کند زیرا در آنها تجارت، رسانه ها و ارتباطات علمی در سراسر جهان یگانه می شوند.

➤ اینترنت و فضای مجازی

با ظهور و گسترش صنعت ارتباطات و در امتداد آن اینترنت به عنوان شبکه ارتباطی و اطلاعاتی جهانی، فضای جدیدی در عرصه زندگی بوجود آمد که می توان با عناوینی همچون فضای دوم و فضای مجازی از آن یاد کرد. واژه فضای سایبر را نخستین بار ویلیام گیبسون نویسنده داستان علمی تخیلی در کتاب نورومنس در سال ۱۹۸۴ به کار برد و ونیر آن را در علم ارتباطات بسط داد. (بدیعی، ۱۳۹۲: ۲۹۵) اینترنت و فضای مجازی باعث به وجود آمدن دو جهانی شدن شده است. جهان اول با خصیصه جغرافیا داشتن، از نظام سیاسی مبتنی بر حکومت ملی برخوردار بودن، طبیعی - صنعتی بودن، محسوس بودن و معطوف به احساس قدیمی تر بودن از جهان دوم قابل تمایز است. جهان دوم نیز با خصیصه هایی مثل بی مکانی، فرا زمان بودن، صنعتی بودن محض، عدم محدودیت به قوانین مدنی متکی بر حکومت - ملت ها، از معرفت شناسی تغییر شکل یافته پسا مدرن برخوردار بودن، قابل دسترسی بودن همزمان، روی فضا بودن و برخورداری از فضاهای فرهنگی، اعتقادی، اقتصادی و سیاسی جدید از جهان اول بصورت نسبی جدا می شود. این دو جهان در بسیاری از موارد تبدیل به دوقلوهای به هم چسبیده خواهند شد که تعامل فردی و اجتماعی در قلمروهای بسیار، بستگی به «تعامل های دوج جهانی» دارد. (عاملی، ۱۳۸۴: ۴۱)

➤ عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات (عصر محتوا)

اختراع ترانزیستور در شروع نیمه دوم قرن بیستم، انقلاب جدیدی را در حوزه فن آوری به وجود آورده که امروزه ما آن را به عنوان جامعه اطلاعاتی می شناسیم. این انقلاب تا رسیدن به

مرحله کنونی، چند گام اساسی را پشت سر گذاشته است که در هر یک از این گام‌ها ده‌ها و صدها اختراع و نوآوری در زمینه علوم رایانه‌ای و الکترونیک صورت گرفته، تا امروز به اینجا رسیده ایم. (ضیایی پرور، ۱۳۸۸: ۲۳) جهان وارد عصر تازه‌ای شده و انقلاب اطلاعات و ارتباطات، جوامع صنعتی را به سوی اطلاعاتی شدن سوق داده است. در عصر حاضر؛ اطلاعات و ارتباطات، منشأ قدرت محسوب می‌گردد. (یزدان پناه دررو، ۱۳۹۴: ۳۳) برگرفته از بیابان نورد، ۱۳۸۳: ۱۲۱) گسترش روزافزون تکنولوژی‌های جدید ارتباطات در سال‌های اخیر، تمام جنبه‌های فرهنگ و حیات اجتماعی را با چالش روبرو کرده است. در این میان تحولات اجتماع و گروه‌های انسانی نیز از این امر مستثنی نشده‌اند. گروه‌های دارای مرزهای سخت سنتی، جای خود را به گروه‌های مجازی با مرزهای منعطف داده‌اند و به همین دلیل امکان مبادله هر چه بیشتر اطلاعات و پیام‌ها، منجر به کاهش و در مواردی حذف فاصله میان گروه‌های مختلف شده است. با نفوذ فزاینده اینترنت به درون خانه‌ها، امکان اشتراک در تجارب گروه‌های مختلف ایجاد شده است. از منظر سخت‌افزارهای ارتباطی، تعداد سایت‌ها و تکنولوژی‌های وابسته به آنها نیز در حال گسترش است و این امر ردپای خود را در تمام حوزه‌های زندگی بشری بر جا گذاشته است. (حافظ نیا، ۱۳۸۸: ۱۱) برگرفته از سروری زرگر: (۱۳۸۷)

➤ شبکه‌های اجتماعی

شبکه‌های اجتماعی مجازی، نسل جدیدی از وب‌سایت‌های اینترنتی و اجتماعات مجازی موجود در فضای سایبر هستند. در این وب‌سایت‌ها، کاربران اینترنتی حول محور مشترکی به صورت مجازی با هم جمع می‌شوند و جماعت‌های آنلاین را تشکیل می‌دهند. شبکه‌های اجتماعی، متناسب با نوع موضوع فعالیتشان امکانات دیگری از قبیل خبرخوان‌های اینترنتی، بازی‌های آنلاین، قابلیت آپلود کردن ویدئوها و فایل‌های کامپیوتری و برقراری ارتباط با سایر رسانه‌های شخصی را در گزینه‌هایشان دارند. (آقایی و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۲) برگرفته از قاسم زاده (۱۳۹۰) می‌توان گفت شبکه‌های اجتماعی نوین به علت دارا بودن خصیلت‌هایی مانند: گمنامی، سرعت ارتباطات و سیال بودن، پیامدهای گسترده‌ای بر روابط جنسیتی، الگوهای ارتباطی، دوست‌یابی و تقویت نوعی روابط و نظام کنش اجتماعی غیر وابسته به زمان و مکان داشته‌اند. (پوررضا کریم سرا، ۱۳۹۲: ۶۳) در ادامه برخی از انواع شبکه‌های اجتماعی و ویژگی‌های و کارکردهای آن‌ها بیان می‌شود.

• فیسبوک

شبکه‌های اجتماعی از قبیل فیسبوک در بین جوانان اهمیت به‌سزایی کسب کرده و افراد در آن‌ها دوستان جدیدی پیدا می‌کنند یا دوستان قدیمی خود را در جریان تغییرات زندگی شان

قرار می دهند. مکان هایی برای تبادل نظری هستند که در آن ها جوانان عقاید و نظرات خود را با هم به اشتراک می گذارند.

• توئیتر

یکی دیگر از سایت های شبکه اجتماعی، وب سایتی به نام توئیتر است. سایتی که تنها یک کار ساده انجام می دهد؛ ثبت کاری که هم اکنون در حال انجام آن هستید؛ تنها در چند کلمه. به هر پستی که در سایت توئیتر ارسال می شود، یک توئیت و به عمل ارسال یک پست، توئیت کردن می گویند. چیزی که بیش از همه، توئیتر را محبوب کرد، امکان دنبال کردن (Following) افراد دیگر و یا دنبال شدن توسط افراد دیگر (Follower) است. اگر یک دوست را دنبال کنید، می توانید توئیت های او را در حساب کاربری خود مشاهده نمایید. توئیتر نه تنها یک سایت ثبت خاطر، بلکه به سایتی جهت انجام فعالیت های علمی، به اشتراک گذاشتن ایده ها، حتی گزارش زنده مسابقات فوتبال و بسیاری فعالیت های جذاب دیگر تبدیل شده است.

• یوتیوب

وب سایت یوتیوب را می توان بزرگترین وب سایت آپلود، به اشتراک گذاری و تماشای ویدئوهای آنلاین نامید و به سرعت به یکی از بزرگترین پایگاه های ویدئویی جهان تبدیل شد. در سال ۲۰۰۷ گوگل، یوتیوب را به مبلغ یک میلیارد و ۶۵۰ میلیون دلار خریداری کرد. بعد از این اقدام کاربران اینترنت می توانند با همان اکانت گوگل یا جیمیل خود وارد سیستم کنترل پنل یوتیوب شوند و اقدام به انتشار فیلم نمایند. (ضیایی پرور، ۱۳۸۸: ۱۰۲-۹۷)

❖ برخی از ویژگی ها و کارکردهای شبکه های اجتماعی مجازی

در فضای سایبر، امروزه هر مخاطبی خود صاحب یک رسانه شده و در بسیاری از کامنت ها، مخاطب به ذکر یک جمله اکتفا کرده و لینک مطلب وبلاگ یا وب سایت خودش را برای اطلاع خوانندگان قرار می دهد.

شبکه های اجتماعی یکی از ابزارهای بسیار با اهمیت وب ۲ هستند که در چند سال اخیر به صورت فزاینده ای در دنیای وب رشد کرده اند. در وب ۲ همه چیز بر پایه مشارکت، معنا پیدا می کند و این مشارکت؛ مشارکت جمعی است که هیچ محدودیتی را بر نمی تابد. شبکه های اجتماعی کامل ترین و مهم ترین ابزار وب ۲ بوده که به نوعی دربردارنده دیگر ابزارهای وب ۲ هستند. توسط شبکه های اجتماعی، افراد می توانند در یک محیط کاملاً مجازی و به کمک ابزارهایی که در وب ۲ فراهم شده به روش های مختلف با یکدیگر به تعامل و تبادل اطلاعات بپردازند. (رسولی، ۱۳۹۱: ۱۱۵-۱۱۴ برگرفته از امامی، ۱۳۸۸: ۹۴) برخی از کارکردهای شبکه های مجازی عبارتند از:

- ✓ تغییر شکل ارتباطات: کاهش رابطه های چهره به چهره، در مقابل گسترش روابط مجازی و دیجیتالی.
- ✓ استفاده از مولتی مدیا: استفاده از صوت، تصویر، انیمیشن و متن.
- ✓ استناد و هایپرلینک شدن: کلمات به کار رفته در رسانه های الکترونیک قابلیت فرامتنی داشته و می تواند به ادبیات جهانی یک واژه یا منابع مرتبط متصل شود. (ضیایی پرور، ۱۳۸۸: ۲۱۲)
- ✓ فقدان محدودیت انتشار.
- ✓ آزادی از زمان و مکان.
- ✓ عدم کنترل و سانسور.
- ✓ تبادل اطلاعات و ایجاد پیوند؛ داشتن قابلیت تعاملی.
- ✓ فراملی بودن و نداشتن مرز، که دسترسی به آن ها را آسان کرده است.
- ✓ سازماندهی اعتراضات: فضای سایبرنتیکی و مجازی از قابلیت بالا برای جست و جوی همتایان، ایجاد ائتلاف و هماهنگ سازی اهداف و تاکتیک های مبارزاتی برخوردار است؛ امری که به وضوح در تحولات خاورمیانه مشاهده شد. (آقایی، ۱۳۹۱: ۱۴)
- ❖ پیامدهای منفی فضای مجازی
  - با آسیب های فیزیکی، مجازی و دوفضایی مجازی روبرو هستیم مانند:
    - ✓ پرخاشگری و خشونت.
    - ✓ بی وفایی اینترنتی.
    - ✓ اعتیاد اینترنتی.
    - ✓ دوستی های اینترنت و وب گردی. (عاملی، ۱۳۹۱: ۲۶)
  - ابزارهای ارتباط الکترونیکی
- امروزه در دنیای سیاست و جامعه، تفاوت هایی اساسی در ابزارهای ارتباطی به وجود آمده است که این تفاوت ها، مناسبات اجتماعی را تا حد زیادی دچار دگرگونی کرده است. ابزارهای ارتباط الکترونیکی متعدد و متنوع هستند از جمله پست الکترونیکی، پیغام مستمر، سیستم پیغام اتوماتیک، اتاق گفت و گو، کنفرانس ویدئویی و صوتی و... که به برخی از نمونه های کاربردی آن توضیح داده می شود.
- وب کنفرانس و ویدئو کنفرانس
- از هر دو سیستم می توان برای برگزاری کلاس به صورت مجازی استفاده کرد. ارتباط تصویری از جدیدترین ابزارهای ارتباطی است. هدف این سیستم ها، استفاده از تجهیزات سمعی و بصری

جهت فراهم کردن محیطی برای برگزاری جلسات، کلاس‌های آموزشی و سمینار با حضور نفراتی که در محل‌هایی دور از هم قرار دارند، می‌باشد. این محل‌ها باید با لینک‌های پرسرعت شبکه به یکدیگر متصل شوند. (ضیایی پرور، ۱۳۸۸: ۹۶-۹۰)

• تلفن همراه (موبایل)

امروزه ظهور یک پدیده جدید تکنولوژی دیگر، آنچنان در وجود مختلف مردم تأثیر می‌گذارد که گویی جزء در سایه بهره‌مندی از آن چرخ زندگی افراد نمی‌چرخد. این ابزار ارتباطی که سروکله‌اش در کشور ما پیدا شده و قدر و منزلتی برای خود دست و پا کرده، وسیله کوچکی است به نام تلفن موبایل که با وجود جثه کوچک، ابهت و کاربردی وسیع در امور اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و اطلاعاتی دارد؛ البته گاهی هم تبدیل به وسیله‌ای برای تشخیص و پزدادن می‌شود. در گذشته؛ راه اندازی مراکز ارسال پیامک در سازمان‌ها و دستگاه‌های مختلف یکی از مهمترین راه‌های برقراری ارتباط با مخاطبان و مشتریان به شمار می‌رفت. در گذشته کارکرد پیامک شامل اطلاع‌رسانی، تبلیغات، نظرسنجی، دعوت‌نامه‌های خبری و اداری بود. ولی امروزه با ارائه نسل‌های جدید تلفن‌ها و تبلت‌های هوشمند به بازار، شبکه‌های اجتماعی و نرم‌افزارهای اجتماعی وارد تلفن‌های همراه شدند و توانستند کاربران زیادی را جذب کنند. آپ (APP) های ارتباطی موبایل (وایبر، واتس‌آپ، تلگرام، لاین، چت‌آن، تانگو و...) بسیار زیاد هستند و روز به روز بر تعداد آن‌ها افزوده می‌شود.

• پادکست

سامانه جدید ارتباطی و روشی برای انتشار محتوای الکترونیکی به وسیله صدا که کاربر از طریق آن برنامه ضبط شده به صورت دیجیتالی را در اینترنت قرار می‌دهد. (مجیدی قهرودی، ۱۳۹۰: ۲۶ برگرفته از Behler, ۲۰۰۷)

• وادکست

پادکست‌های تصویری یا به عبارت دیگر وادکست؛ فایل‌های تصویری ویدئویی هستند که با شرایطی خاص در شبکه جهانی اینترنت منتشر می‌شوند. وادکست در واقع نوعی از ارائه محتوای ویدئویی در بستر وب است که از طریق آر.اس.اس ارائه می‌شود. (ضیایی پرور، ۱۳۸۸: ۸۶)

➤ برخی مشاغل و طرح‌های جدید با توجه به توسعه تکنولوژی‌های نوین در دنیای مجازی

• اسپین دکتورها^۱

اسپین دکترها: مشاوران رسانه ای دولت هستند. در جایی دیگر به عنوان مشاور یا سخنگوی یک سیاستمدار ارشد که مطالب را به صورت حساب شده برای روزنامه نگاران تعبیر می کند. این ها متخصصان توجیه گر مبلغ یک سیستم، شرکت، یک سیاستمدار و یا دولت هستند. از جمله وظایف آنان می تواند موارد زیر باشد:

- ✓ درست جلوه دادن مقاصد سازمان، فرد یا دولت، کارفرما.
- ✓ روحیه سازی مردم و آماده ساختن جامعه یا جوامع برای مقاصد انتخاباتی، اقتصادی، یا نظامی کارفرما.
- ✓ صحنه سازی برای فیلم یا عکس برداری مطابق خواست کارفرما. (ضیایی پرور، ۱۳۸۸:

۲۲۷-۲۲۲)

• آپا، اورژانس رایانه ای ایران

طرح آپا با موضوع آگاهی رسانی، پشتیبانی و امداد حوادث رایانه ای که می توان آن را اورژانس رایانه ای ایران نامید. آپا مخفف آگاهی رسانی، پشتیبانی و امداد است که در حوزه امنیت فضای تبادل اطلاعات، خدمات مربوطه را ارائه می دهد. حوزه اصلی فعالیت های آپا موضوع حوادث رایانه ای است. پروژه مشابهی از سوی شرکت فناوری اطلاعات با عنوان ماهر که مخفف مرکز امداد و هماهنگی رایانه ای که به مرحله اجرا گذاشته شده بود. (ضیایی پرور، ۱۳۸۸: ۲۳۹-

۲۳۶)

• سایبر تروریسم

تروریسم رایانه ای یا عملیات تروریستی به هرگونه اقدامات خرابکارانه ای اطلاق می شود؛ که نفوذگران و اخلاص گران رایانه ای علیه شبکه های رایانه ای و اینترنتی یک کشور انجام می دهند. عاملان با استفاده از ویروس، کرم و دیگر برنامه های مخرب به سراغ سیستم ها و برنامه های هدف رفته تا عمل به اقدامات تروریستی نمایند.

تروریسم سایبری که حاصل تلاقی و همگرایی دو واژه ترور و سایبر شکل گرفته است؛ در عنوان عبارت اولی خود ترس و واهمه را گوشزد می کند و سایبر هم که همان فضای مجازی است و بر این اساس می توان گفت ایجاد هر نوع ترس و واهمه ای از طریق فضای مجازی راتروریسم سایبری گویند.^۱ تروریسم سایبری امروزه خطرناک تر از تروریسم سنتی است، به این دلیل که ساختار اقتصادی و خدمات رسانی بسیاری از کشورها مبتنی بر فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی شده است. تروریسم سایبری می تواند ابعاد داخلی داشته باشد یا شامل موارد بین المللی شود.^۲

^۱ www.jahannews.com

^۲ www.tebyan.net

❖ برخی از ابزارهای تروریسم فضای مجازی

الف) بمب گوگلی

متمرکز شدن افکار عمومی بر یک موضوع با استفاده از تکنیک هایی مانند بمب گوگلی است. این روش از طریق لینک دادن جمع عده ای از بلاگرها به یک صفحه برای بالا بردن رتبه آن صفحه در گوگل به نتیجه می رسد. بمب های گوگلی به چند دسته تقسیم می شوند:

- ✓ بمب های شوخی^۱؛ شوخی با فرد، شرکت یا هر چیز دیگر.
- ✓ بمب های شخصی^۲؛ بمباران گوگل با نام افراد.
- ✓ بمب های پولی^۳؛ فرد با ارائه پول به موتورهای جست و جوی صفحه مورد نظر، خود را در رتبه اول قرار می دهد.
- ✓ بمب های دادگستر^۴؛ انگیزه های متعددی از قبیل کمک به یک فرد و یا هر انگیزه مشابهی برای ساخت بمب گوگلی وجود دارد. (ضیایی پرور، ۱۳۸۸: ۴۱-۳۶)

ب) جاسوسی اینترنتی

شاید حین استفاده از اینترنت به پیام های مزاحمی که روی صفحه مانیتور شما ظاهر می گردند، توجه نکرده باشید و برای خلاصی از آن ها، OK یا NO را کلیک کرده اید تا هرچه سریع تر به کارهای خودتان در Web برسید. بسیاری از برنامه های جاسوسی به همین طریق به رایانه ها را پیدا کرده و پس از یک کلیک، این نرم افزار اجازه نفوذ یافته و مستقیماً خود را در قسمت سخت افزار پنهان می نماید.

❖ ویژگی های سایبر تروریسم

با توجه به مطالب ذکر شده درباره سایبر تروریسم، می توان ویژگی های زیر را برای آن ذکر کرد:

- ✓ هدف قرار دادن تعداد بیشتری از مردم.
- ✓ استفاده از گروه های کامپیوتری ناشناخته در سطح بین المللی.
- ✓ عدم محدودیت جغرافیایی.
- ✓ پنهان ماندن هویت.
- ✓ تبلیغ و عضوگیری بین المللی.
- ✓ مبارزه علیه حکومت ها.

^۱ Humor Bombs

^۲ Ego Bombs

^۳ Money Bombs

^۴ Justice Bombs

✓ گسترش دامنه تروریسم به مسائل مالی بانکی و اقتصادی و خدمات شهری. (ضیایی پرور، ۱۳۸۸: ۲۸۷)

در جدول زیر برخی از تهدیدهای سایبر تروریستی علیه زیرساخت های حیاتی بیان شده است. (یزدان پناه درو، ۱۳۹۴: ۳۷)

جدول(۱): تهدیدهای سایبر تروریستی علیه زیرساخت های حیاتی

توصیف	تهدیدها
گروه های جنایی با هدف کسب پول به سیستم ها حمله می کنند.	گروه های جنایی
از ابزارهای سایبر برای جمع آوری اطلاعات و فعالیت های جاسوسی استفاده می کنند.	سرویس های اطلاعاتی خارجی
گاهی اوقات با هدف ایجاد چالش یا بدست آوردن حقوق در اجتماع هکرها به شبکه نفوذ می کنند.	هکرها
تعداد بسیاری از دولت ها برای توسعه دکترین، برنامه ها و قابلیت های جنگ اطلاعاتی تلاش می کنند تا از این طریق به توانایی اختلال در ارتباطات و زیرساخت های اقتصادی که از قدرت نظامی حمایت می کنند، دست یابند.	جنگ اطلاعاتی
سازمان های ناراضی داخلی، منبع اصلی جرایم رایانه ای هستند.	تهدید داخلی
نویسندگان و پیروان ها، تهدیدهای جدی را برای شبکه های رایانه ای ایجاد می کنند.	نویسندگان و پیروان

روش تحقیق

با توجه به اینکه هدف تحقیق حاضر؛ شناخت نقش، اثرات و کارکرد رسانه های اجتماعی و تکنولوژی های نوین در تغییر الگوهای ارتباطی است؛ در جهت رسیدن به هدف ذکر شده برای گردآوری و فیش برداری از مطالعه مقالات و کتاب ها، بررسی سایت های مرتبط با موضوعات رسانه های اجتماعی، تکنولوژی های نوین ارتباطی، فضای مجازی، تروریسم فضای مجازی؛ انجام شده و پس از تجزیه و تحلیل ویژگی های فضای مجازی، اینترنت به عنوان تسهیل کننده ایجاد چالش ها و ناامنی ها از سوی تروریسم برای دولتها و جوامع هدف، راهکارها و تدابیری که می تواند آسیب ناپذیری امنیت کشورها را در برابر تهدیدات سایبر تروریسم تقویت کند؛ بیان شده است.

نتایج و یافته ها

➤ مروری بر مبانی نظری مرتبط با موضوع

از آغاز قرن اخیر، رسانه های اجتماعی مجازی که گونه ای از وب ۲ محسوب می شوند، در رتبه بندی پایگاه آکسبا، همواره جزء جذاب ترین و پر مخاطب ترین گونه های رسانه های اینترنت پایه بوده اند. نقش وسایل ارتباط جمعی و تکنولوژی های نوین ارتباطی در زندگی اجتماعی بشر بسیار حائز اهمیت بوده و نمی توان از آن غافل شد. در خصوص میزان و نحوه تأثیر وسایل

ارتباط جمعی، نگرش های متفاوت و گاه متضادی بیان شده است. در این بخش به برخی از نظریاتی که مرتبط با موضوع تحقیق هستند؛ اشاره می کنیم. در ارتباط با موضوع، می توان نظریه ها را به دو دسته تقسیم کرد:

- الف) نظریه های مثبت نگر به استفاده از رسانه ها و تکنولوژی های نوین ارتباطی.
- ب) نظریه های منفی نگر به استفاده از رسانه ها و تکنولوژی های نوین ارتباطی.

نظریه های مثبت نگر به استفاده از رسانه های اجتماعی

• نظریه جامعه شبکه ای (کاستلز)

جامعه شبکه ای را می توان شکلی از جامعه تعریف کرد که به گونه ای فزاینده روابط خود را در شبکه های رسانه ای سامان می دهد؛ شبکه هایی که به تدریج جایگزین شبکه های اجتماعی ارتباطات رودررو می شوند یا آن ها را تکمیل می کنند. این بدان معنی است که شبکه های اجتماعی و رسانه ای در حال شکل دادن به شیوه سازمان دهی اصلی و ساختارهای بسیار مهم جامعه مدرن هستند. این شبکه ها تمام واحدها و قسمت های این صورت بندی (افراد، گروه ها و سازمان ها) را به طور روزافزونی به هم متصل می کند. (مهدی زاده، ۱۳۸۹: ۳۱۸)

مشخصه جامعه شبکه ای، مرکزیت داشتن اطلاعات و فناوری اطلاعات است. کاستلز میان جامعه شبکه ای و جامعه اطلاعاتی تمایز قائل می شود. در مفهوم جامعه اطلاعاتی بر نقش اطلاعات در جامعه تأکید می شود؛ حال آنکه کاستلز می گوید که اطلاعات همواره نقشی حساس، مهم و حیاتی در جامعه برعهده داشته است. (رسولی، ۱۳۹۱: ۱۲۶) کاستلز در کتاب قدرت ارتباطات، بر نقش شبکه های ارتباطی در قدرت سازی در جامعه بویژه قدرت سیاسی تأکید می کند. ادعای اصلی کاستلز این است که شبکه های ارتباطی، نقش اصلی را در قدرت سازی در هر شبکه ای از جمله شبکه های شرکتی، مالی، صنایع فرهنگی، فناوری یا شبکه های قدرت دارند. برنامه ریزی تک شبکه ها و انتقال داده ها میان شبکه های گوناگون، از منابع اصلی قدرت محسوب می شوند. (خانیک، ۱۳۹۲: ۵۵ بر گرفته از ۴۲۹: ۲۰۰۹، Castells) کاستلز چهار شکل قدرت را در شبکه ها از هم متمایز می کند:

الف) قدرت شبکه بندی: قدرت بازیگران و سازمان های درگیر در شبکه هایی است که هسته جامعه شبکه ای جهانی را تشکیل می دهد.

ب) قدرت شبکه: قدرت پروتکل های ارتباطات شبکه ای که اینترنت را تحت تأثیر قرار داده است.

ج) قدرت شبکه ای: قدرت مدیریتی، قدرت تعیین دستور کار و رویکردهای وابسته به سردبیری و تصمیم سازی در سازمان هایی است که شبکه دارند.

د) قدرت شبکه سازی: ظرفیت ایجاد و برنامه ریزی یک شبکه چند رسانه ای یا ارتباط جمعی سنتی است. شرکت های رسانه ای چه خصوصی باشند چه دولتی، دارای قدرت شبکه سازی هستند. این قدرت، مهمترین شکل قدرت است. انتقال دهندگان و برنامه ریزان، صاحبان قدرت در جامعه شبکه ای هستند. (خانیک، ۱۳۹۲: ۵۴-۵۷ برگرفته از ۴۲-۴۷: Castells, ۲۰۰۹)

- نظریه جامعه اطلاعاتی (کاستلز)

اصطلاح جامعه اطلاعاتی بازگو کننده تکنولوژی های نوین اطلاعاتی و تجدید سازمان جامعه، درباره جریان اطلاعات است. (محسنی، ۱۳۸۰: ۹) جامعه اطلاعاتی، مولد پیوندهای سخت افزاری متعددی است که ریشه در ساختار فنی- اجتماعی آن دارد و از مهمترین اجزای این ساختار می توان به مواردی مانند: دیجیتالی شدن تمامی صور داده ها و اطلاعات (متن، صدا، تصویر و ویدئو)، عمومیت استفاده از کامپیوترهای شخصی، توسعه قدرت ذخیره سازی دیجیتال، پیدایش زبان های نوین کامپیوتری مانند HTML، توسعه تمامی اجزاء شبکه های مخابراتی (کابل نوری، ماهواره، تلفن ها و...) و بالاخره پیوند همگی آن ها در ساختاری به نام اینترنت که شبکه را عملاً از دیوارهای قبلی (سازمان محلی، ملی و...) رها می سازد؛ اشاره کرد. (همان: ۱۱) مانوئل کاستلز در بحث جامعه اطلاعاتی پنج ویژگی را در خصوص تکنولوژی اطلاعات بر می شمارد:

- ✓ اطلاعات، ماده خام آن است.
- ✓ فراگیر بودن تأثیر تکنولوژی های جدید.
- ✓ منطق شبکه سازی هر سیستم یا مجموعه روابطی که از این تکنولوژی های جدید اطلاعات استفاده می کنند.
- ✓ ویژگی شبکه سازی که پارادایم تکنولوژی اطلاعات به انعطاف پذیری متکی است.
- ✓ هم گرایی فزاینده تکنولوژی های خاص در درون یک سیستم بسیار منسجم است که در آن مسیرهای تکنولوژیک قدیمی و جداگانه غیر قابل تشخیص می شوند. (رسولی، ۱۳۹۱: ۱۲۷-۱۲۶)

- نظریه استفاده و رضامندی

این نظریه ضمن فعال انگاشتن مخاطب، بر نیازها و انگیزه های مخاطب در استفاده از رسانه ها تأکید می کند و بر آن است که ارزش ها، علائق و نقش اجتماعی مخاطبان مهم است و مردم بر اساس این عوامل آنچه را می خواهند ببینند و بشنوند؛ انتخاب می کنند. پرسش اساسی این

نظریه آن است که چرا مردم از رسانه‌ها استفاده می‌کنند و آن‌ها را برای چه منظوری به کار می‌گیرند؟ مردم برای کسب راهنمایی، آرامش، سازگاری، اطلاعات و شکل‌گیری هویت شخصی، از رسانه‌ها استفاده می‌کنند. (مهدی زاده، ۱۳۸۹: ۷۲) در این نظریه مخاطب فعال است به طوری که خودش بر اساس نیازها انتخاب و گزینش می‌کند.

• نظریه مک کوایل

مک کوایل معتقد است پیدا کردن بینش راجع به اوضاع و احوال دیگران، همدلی اجتماعی، هم‌ذات‌پنداری با دیگران و کسب احساس تعلق، یافتن مبنایی برای گفت و گو، تعامل اجتماعی، پر کردن جای یک همراه واقعی در زندگی، کمک به اجرای نقش‌های اجتماعی و توانا ساختن فرد به ایجاد پیوند با خانواده، دوستان و جامعه، از خدماتی است که رسانه‌ها ارائه می‌دهند و از آن طریق می‌توانند همبستگی اجتماعی را تحکیم بخشند. به این ترتیب رسانه‌های جمعی از طریق کاهش انزوای اجتماعی و تقویت احساس مشترک با اعضای جامعه؛ موجب نوعی احساس تعلق می‌شوند به طوری که هویت جامعه در رأس سایر هویت‌ها قرار می‌گیرد در نتیجه تعهد عمومی، تقویت شده و این نیز به دنبال خود باعث افزایش سرمایه اجتماعی در جامعه می‌شود. (وٹوقی، ۱۳۹۲: ۲۱۸-۲۱۷ برگرفته از چلبی، ۱۳۷۵)

• نظریه بوردیو

بوردیو معتقد است که رسانه‌های جمعی در تقویت سرمایه‌های اجتماعی مؤثر هستند، زیرا شرایط و فضا را برای کنشگر در جهت انتخاب عقلانی فراهم می‌آورند. انتخاب عقلانی و عقلانیت‌گزینشی در فضای عمومی کنشگران، دارای اهمیت مضاعفی است و سبب تقویت اعتماد بین شخص و افزایش مشارکت عمومی می‌شود. برخی از مهمترین کارکردها و دستاوردهای رسانه‌های جمعی در راستای تقویت سرمایه اجتماعی هر جامعه‌ای عبارتند از: هدایت افکار عمومی در مواقع ضروری، آموزش اصول شهروندی و آگاه‌سازی مردم نسبت به حقوق خود، تقویت همگرایی ملی و ... همچنین واضح‌ترین دلیل برای نمایاندن نقش رسانه‌های جمعی در تقویت یا تضعیف سرمایه اجتماعی، نقش رسانه‌های جمعی در شکل‌گیری جامعه مدنی است که جامعه مدنی به عنوان بستر مناسب سرمایه اجتماعی، شکل‌گیری و توسعه خود را مدیون عملکرد رسانه‌های جمعی است. (جعفری نیا، ۱۳۸۹: ۱۴۸ برگرفته از جواد یگانه، ۱۳۸۴)

• نظریه انکلس

به زعم انکلس، انسان مدرن و غیر سنتی از آنجایی که در جامعه‌ای زندگی می‌کند که دستخوش تغییرات زیاد و بعضاً سریع است؛ نمی‌توانست نسبت به آنچه در اطراف او می‌گذرد بی‌تفاوت باشد و دوست دارد نسبت به اوضاع و احوال حاکم بر جامعه آگاهی و اشراف داشته و

بتواند بر آن اثر گذار باشد. رسانه‌ها از جمله مطبوعات با ارائه اطلاعات و تفسیرهای خود می‌توانند به افراد در اشراف داشتن و نظارت کردن بر محیط خود کمک‌های فراوان برسانند و امکاناتی را برای مشارکت و اثرگذاری افراد بر محیط در اختیار آن‌ها قرار دهند. (وثوقی، ۱۳۹۳: ۲۱۸ برگرفته از Weeks, ۱۹۹۹)

نظریه‌های منفی نگر به استفاده از رسانه‌های اجتماعی

• نظریه پاتنام

پاتنام تلویزیون را یکی از مظاهر دوران پست مدرن و از عوامل تضعیف روحیه شهروندی فعال و سرمایه اجتماعی است؛ می‌داند. تلویزیون (وسایل سرگرمی الکترونیکی خانگی) و گسترش دامنه استفاده از آن در خانواده‌ها باعث کاهش دامنه زندگی اجتماعی و مدنی شده و افراد کمتر وقتی را برای صرف دوستان و حتی خانواده می‌کنند و در سازمان‌های اجتماعی و امور عمومی کمتر مشارکت می‌کنند، همچنین باعث خصوصی شدن اوقات فراغت می‌شود. او سه دلیل برای مخرب بودن آن برمی‌شمارد: اول اینکه مدت زمان و اوقاتی که می‌تواند در اختیار معاشرت با افراد دیگر خارج از منزل صرف شود؛ در خانه پای تلویزیون تلف می‌شود. یعنی مردم به جای معاشرت، خانه نشین می‌شوند) دوم اینکه تلویزیون حالت انفعالی، بی‌حالی و رخوت ایجاد می‌کند و فعالیت مردم را می‌کاهد. سوم اینکه محتوای بسیاری از نمایش‌ها علیه معاشرت و شهروندی فعال بودن است. اطلاعات پاتنام مبین آن است که بینندگان تلویزیون در واقع از زندگی جمعی به دور افتاده‌اند و اوقات کمی را با دوستان و خانواده سپری می‌کنند. از نظر پاتنام هر چند که اینترنت موانع ارتباطی را از بین می‌برد و شبکه‌های جدیدی برای روابط جدید ایجاد می‌کند؛ اما نسبت به تأثیرات آن هم بدبین است. به باور وی روابط اینترنتی خیلی اتفاقی و فاقد بازخوردهایی است که در روابط چهره به چهره، افراد به دست می‌آورند. اینترنت تعامل را تضعیف و احتمال فریب را تقویت می‌کند. کسانی که وارد اینترنت می‌شوند، تمایل دارند تا با گروه کوچکی از افراد که مثل خودشان فکر کنند و علایق شبیه خودشان دارند؛ ارتباط برقرار کنند و نسبت به کسانی که به گونه‌ای دیگر فکر می‌کنند؛ اصلاً تحمل و مدارا نشان نمی‌دهند. اینترنت فرصت‌های زیادی برای سرگرمی‌های شخصی‌پی‌تحرك و منفی در اختیار افراد قرار می‌دهد. (جعفری نیا، ۱۳۸۹: ۱۱-۱۰ برگرفته از فیلد، ۱۳۸۵ و محمدی ۱۳۸۴)

• حوزه عمومی هابرماس

حوزه عمومی یک عرصه فضایی-زمانی است که در آن شهروندان فعالانه گرد هم می‌آیند تا آزادانه به گفت و گوی باز سیاسی بپردازند. بر این اساس حوزه عمومی نه یک سازمان است و

نه یک مؤسسه یا نهاد؛ به عنوان شبکه ای برای تبادل اطلاعات، دیدگاه ها و نقطه نظرها بین شهروندان دانست. در واقع حوزه عمومی، عرصه ارتباطات و شکل گیری عقاید است. در حوزه عمومی جریان های ارتباطی شکل می گیرد و نظر افراد غربال و ترکیب می شود، به روشی که در نهایت منجر به شکل گیری مجموعه ای از دیدگاه ها و نقطه نظرهای مشترک برآمده از همایش های شهروندان به نام افکار عمومی می گردد. اگر مؤلفه های اساسی حوزه عمومی را گفت و گو، افکار عمومی و واکنش بدانیم؛ شبکه های اجتماعی به مثابه یک رسانه جدید، بستر مناسبی برای ظهور و تجلی هر یک از آنهاست. افراد می توانند از طریق شبکه های اجتماعی مجازی به گفت و گو و تعامل پیرامون مسائل و موضوعات مورد علاقه خود بپردازند و از این طریق افکار عمومی به عنوان صدای مردم شکل بگیرد و هریک می توانند در مخالفت با یک مسئله و موضوعی اجتماعی و سیاسی دست به کنش مناسب بزنند. هابرماس نسبت به نقش تکنولوژی های نوین ارتباطی و نظام اطلاع رسانی مدرن در تقویت حوزه عمومی و گفت و گوهای آزاد و انتقادی، دیدگاه مثبت و تأیید آمیزی ندارد، زیرا ارتباطات گسترده معاصر را حاوی مقدار زیادی اطلاعات ناموثق و تحریف شده می داند که بر اصول تجاری و سرگرمی هایی تکیه دارند که ابتذال و گریز از واقعیت، محتوای اصلی آن ها را تشکیل می دهد. هرچند افزایش و گسترش شبکه های اجتماعی مجازی امکان و زمینه گفت و گو (میان فرهنگ ها) را ارتقا می دهند؛ تأثیر محدود و مخدوش کننده هم دارند. به طور کلی ویژگی ها یا عوامل دارای تأثیر منفی بر گفت و گو میان فرهنگ ها را می توان به دو دسته تقسیم کرد. یک دسته عواملی هستند که دسترسی و ورود به حوزه عمومی را محدود می کنند و مانع از آن می شوند که افراد یا گروه های متعلق به فرهنگ های مختلف یا دیگر نمایندگان این فرهنگ ها امکان و فرصت نسبتاً برابری برای راهیابی به حوزه عمومی مجازی داشته باشند. دسته دیگر عواملی هستند که به شیوه ها و صورت های گوناگون از شکل گیری دادوستد یا گفت و گوی منجر به آگاهی فرهنگی، نقدپذیری فرهنگی و آمیزش فرهنگی در چارچوب حوزه عمومی مجازی جلوگیری می کنند یا در فرایند چنین دادوستدی، خلل ایجاد می کنند. عوامل دسته نخست به پیش نیازهای گفت و گو مربوط می شود، ولی عوامل دسته دوم به خود گفت و گو (یزد خواستی، ۱۳۹۱: ۹۹-۱۰۰)

• نظریه هربرت مارکوزه

مارکوزه منتقد شدید فناوری نوین بود، معتقد است فناوری در جامعه نوین به فراگیرندگی تمامیت خواهی می انجامد. وی می گوید: این فناوری با روش های مؤثرتر، منجر به نظارت خارجی بر افراد می شود. نمونه بارز آن تلویزیون است که برای اجتماعی کردن و ساکت کردن

مردم به کار می رود. او فناوری را وسیله ای برای تسلط بر مردم، سرکوب تعقل و تجاوز به استقلال افراد می داند. نتیجه آن؛ ظهور پدیده ای است که مارکوزه آن را جامعه تک بُعدی می خواند. در چنین جامعه ای، افراد توانایی تفکر انتقادی و منفی درباره جامعه را از دست می دهند. مارکوزه این نظر اصلی مارکس را حفظ کرده که فناوری را می توان برای ساختن جامعه ای بهتر به کار بست. (وثوقی، ۱۳۹۳: ۲۱۶)

جمع بندی

در این قسمت به جمع بندی مطالب می پردازیم که شامل سه بخش می باشد. در قسمت اول تحت عنوان بحث و مقایسه، ابتدا به بررسی تحقیقاتی که در داخل کشور در سال های گذشته انجام شده می پردازیم، سپس برخی از تحقیقات خارج از کشور نیز بیان می شود. در قسمت دوم تحت عنوان نتیجه گیری و کاربردهای دنیای واقعی می پردازیم که رسانه و تکنولوژی های جدید چگونه باعث تغییر الگوهای ارتباطی در جامعه شده اند؟ در قسمت سوم تحت عنوان پیشنهادها، پژوهش، راهکارها و تدابیری که می تواند آسیب ناپذیری امنیت کشورها را در برابر تهدیدات سایبر تروریسم تقویت کند، بیان می شود.

➤ بحث و مقایسه

امروزه رسانه ها، نیروهای محرک در درون یک جامعه هستند که می توانند زیرساخت های فکری- فرهنگی آحاد جامعه را در زمینه های مناسب از قبیل ایجاد کارگروهی، فرهنگ تفکر، فرهنگ مشارکتی و سالم، فرهنگ کارآفرینی، آینده نگری، فرهنگ نظم و حساب گری و... را در جوامع رواج دهند. (جعفری نیا، ۱۳۸۹: ۱۴۴ برگرفته از اساس، ۱۳۸۵) تحقیقاتی که در زمینه رسانه های اجتماعی و تغییر الگوهای ارتباطی با آن در ایران انجام شده، شاید به صورت مستقیم به این موضوع وجود نداشته باشد؛ اما مطالعه آثار و مطالعات انجام شده مشابه تا حدودی این فضا را برای محقق آماده ساخته است.

• مطالعات داخلی

الف) زندوانیان و دیگران (۱۳۹۲)، در تحقیقی با نام شناسایی آسیب های مجازی بین دانش آموزان دختر مقطع متوسطه شهر یزد انجام دادند. نتایج نشان داد که استفاده از فضای مجازی در ابعاد خانوادگی، تحصیلی، سازگاری، اعتقادی- عبادی و روانی دانش آموزان تأثیر منفی دارد و بین وسایل؛ تلفن همراه بیشترین و بازی های رایانه ای کمترین آسیب را بر دانش آموزان داشته است. دانش آموزان در راهکارهای مقابله با آسیب های فضای مجازی، تقویت ارتباطات منطقی و عاطفی در خانواده و جایگزین کردن تفریح های سالم، درگیر کردن افراد در فعالیت

ها و برنامه های مثبت را مهمترین و افزایش نظارت حوزه های سیاسی- امنیتی و فیلترینگ را کم اهمیت ترین راهکار برای کاهش آسیب های فضای مجازی دانسته اند.

ب) سلیمی و همکاران (۱۳۸۸)، در بررسی ارتباطات اینترنتی در زندگی دریافتند که احساس تنهایی خانوادگی و اجتماعی، نقش واسطه ای بین ادراک حمایت اجتماعی و میزان استفاده از اینترنت دارد. نکته مهم اینکه احساس تنهایی خانوادگی، میزان استفاده از اینترنت را مثبت و احساس تنهایی اجتماعی، میزان استفاده از اینترنت را منفی پیش بینی می کرد.

ج) ناستی زایی (۱۳۸۸)، در بررسی ارتباط سلامت عمومی با اعتیاد به اینترنت و آسیب های استفاده نادرست از آن دریافت که سلامت عمومی کاربران معتاد به اینترنت نسبت به کاربران عادی در معرض خطر بیشتری بود.

د) درگاهی و رضوی (۱۳۸۶)، در بررسی اعتیاد به اینترنت دریافتند که ۳۰ درصد کاربران به اینترنت اعتیاد داشتند و همه آن ها درجه های مختلفی از رفتارهای روانی- اجتماعی مانند احساس از خود بیگانگی، ضعف و ناتوانی در انجام امور، رفتار ناهنجار اجتماعی، اجتنام گریزی، درون گرایی و رفتار احساسی را از خود نشان دادند.

ه) سردارآبادی و دیگران (۱۳۸۲)، در تحقیقی به بررسی رابطه رسانه های جمعی، فناوری های نوین ارتباطی و ارتباطات فردی بر آگاهی سیاسی دانشجویان مقطع کارشناسی دانشگاه تهران و نیز ارتباط یا همبستگی بین اعتماد پاسخگویان به هر یک از این منابع با سطح آگاهی سیاسی آنان پرداخته اند و به این نتیجه رسیدند که گسترش کمی و کیفی رسانه های جمعی و فن آوری های ارتباطی، در افزایش آگاهی سیاسی مخاطبان رابطه به سزایی داشته اند.

• مطالعات خارجی

الف) تحقیق دیگری که در کشور هند تحت عنوان جهانی شدن و مدیریت رسانه در سال ۲۰۱۴ انجام شده به این نتایج رسیده که: فرایند جهانی شدن در هند رقابت اقتصادی در رسانه جهانی را افزایش داده و تعادل را به نفع نیروهای بازار تغییر داده است. اکثریت پاسخ دهندگان اعلام کرده اند که فرایند جهانی شدن در هند تعادل موجود در جریان اطلاعات و ارتباطات را به هم زده و باعث بوجود آمدن رقابت شده است. (Mahesh Chandra And Others, ۲۰۱۴)

ب) هوانگ و لیونگ (۲۰۰۹)، به بررسی اعتیاد چت در میان نوجوانان چینی پرداختند. نتایج نشان داد که ۹۵ درصد شرکت کنندگان از چت استفاده می کنند و ۹/۸ درصد از آن ها اعتیاد به آن دارند. کم رویی و از خودبیگانگی از خانواده، همسالان و مدرسه با سطوح اعتیاد به چت رابطه مثبت دارد و اعتیاد به آن پیوند معنی داری با کاهش عملکرد تحصیلی دارد.

ج) برم وران^۱، خواندن روزنامه را عامل مؤثری در شکل‌گیری انجمن‌های داوطلبانه می‌دانند و از طریق روزنامه خواندن افراد با مسائل و ایده‌های مشترک آشنا شده و با دیگران مرتبط می‌شوند. آن‌ها در این تحقیق به بررسی اعتماد بین فردی و عمومی، متغیرها و عناصر تأثیرگذار بر آن را نیز بررسی کردند. آن‌ها نقش دو نوع رسانه بر اعتماد را نیز بررسی کردند از جمله تلویزیون، که رابطه معناداری نداشت و خواندن روزنامه از طریق آگاهی دادن به مردم پیرامون اجتماع خود باعث افزایش اعتماد گردیده است. (جعفری نیا، ۱۳۸۹: ۱۵۱ برگرفته از محمدی، ۱۳۸۴)

د) یانگ (۱۹۹۶)، در زمینه اعتیاد به اینترنت دریافت کسانی که بیش از حد اینترنت استفاده می‌کنند؛ تنها، خسته، افسرده و بدون عزت نفس هستند. در این پژوهش، ۳۸ درصد شرکت‌کنندگان اظهار داشتند که اینترنت بر آن‌ها تأثیر منفی گذاشته است. (زندوانیان، ۱۳۹۲: ۲۰۲ برگرفته از مشایخ و برجعلی، ۱۳۸۲)

➤ نتیجه‌گیری و کاربردهای دنیای واقعی

اینترنت، این ابر شبکه عصر اطلاعات محیط پیرامون ما را احاطه کرده و کمتر فعالیت فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و علمی وجود دارد که به این ابر شبکه وارد نشده است. بسیاری از فناوری‌های نوین که به کشور ما وارد شدند؛ بدون فرهنگ‌سازی اولیه، مورد استفاده قرار گرفتند و به همین دلیل استفاده‌های نامناسب از آن‌ها رواج پیدا کرده است. وقتی قرار است تکنولوژی‌ای وارد جامعه شود؛ بهتر است ابتدا تبلیغات وسیعی برای فرهنگ‌سازی این فناوری در جامعه توسط رسانه‌ها انجام شود. پس انبوه اطلاعات، قدرت نمی‌آورد بلکه استفاده از این اطلاعات قدرت می‌آورد. به طور کلی عصر اینترنت یا به قول کاستلر عصر اطلاعات، عصر شیشه‌ای شدن سازمان‌ها و کشورهاست. اینترنت باعث شده تا تبادل اطلاعات و دیدگاه‌ها در محیط مجازی به سادگی و با سرعتی باورنکردنی صورت گیرد. اینترنت، امروزه از طریق فناوری‌هایی مانند وبلاگ، چت روم، فروم یا تالار گفت‌وگو و پست الکترونیک بازتاب‌دهنده فضای عمومی نوین مورد نظر یورگن هابرماس است. هر فرضیه یا استدلالی که در مورد فلسفه ذاتی اینترنت وجود دارد، قابلیت تعمیم به فضای وبلاگ‌ها را داد. اینترنت یک فناوری تعاملی است، یعنی هم انتشار اطلاعات و هم امکان جمع‌آوری و دریافت اطلاعات را دارا می‌باشد. فضای سایبر مرز جدیدی در ارتباطات اجتماعی ایجاد کرده است. مردم در آن، دوستی‌ها و دشمنی‌هایی ایجاد می‌کنند و در آن کارهایی انجام می‌دهند که در دنیای واقعی و رودررو هرگز طرح نمی‌کنند. فضای مجازی نیاز به فعالیت آشکار و نمایان ندارد. ممکن است فردی یک هفته از خانه

بیرون نیاید، ولی با هزاران نفر ارتباط برقرار کند. جدای از خوبی و بدی آن، مهم این است که با واقعیتی انکارناپذیر روبرو هستیم و باید بیندیشیم که چگونه حداکثر استفاده مثبت را از آن ببریم.

➤ ارائه پیشنهادها و راهکارهای عملی

راهکارها و تدابیری که می‌تواند آسیب‌ناپذیری امنیت کشورها را در برابر تهدیدات سایبر تروریسم تقویت کند، عبارتند از:

- ✓ بومی‌سازی دانش امنیت شبکه و قطع وابستگی اطلاعاتی و فناوریانه به دشمنان هر کشور.
- ✓ بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در جهت هوشمندسازی زیرساخت‌ها و تأسیسات نظامی.
- ✓ تربیت نیروهای متخصص و کارآموزده برای بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در نبردها. (یزدان پناه درو، ۱۳۹۴: ۴۳)
- ✓ مسئولان و برنامه‌ریزان فرهنگی کشور سعی در ارائه برنامه‌های منسجم برای معرفی فرهنگ ملی در فضای مجازی داشته باشند تا به نوعی بتوان فرهنگ ایرانی را به عنوان یکی از فرهنگ‌های اثرگذار در عرصه جهانی به کاربران خارجی معرفی کرد.
- ✓ لازمه مدیریت تکنولوژی و فن‌آوری‌ها این است که عملکرد کشورهای دیگر که در این باره خیلی از ایران جلوتر هستند، بررسی شود و سپس با ایده گرفتن از این اقدامات، آنها را برای استفاده در کشورمان بومی کنیم. همچنین باید گذشته خود را نیز آسیب‌شناسی کرده و با رویکرد به آینده، سیاست‌هایی را تدوین و برمبنای آن برنامه‌ریزی مناسبی در راستای هر چه استفاده بهتر کاربرانمان در فضای مجازی انجام دهیم. (صفایی، ۱۳۹۲: ۱۷۰)

منابع

منابع فارسی

- آقای، داوود؛ سعید صادقی؛ داریوش هادی. (۱۳۹۱). واکاوی نقش اینترنت و رسانه‌های اجتماعی در تحولات منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا. فصلنامه روابط خارجی، سال چهارم، شماره دوم، صص ۳۴-۷.
- امینی، آرمین؛ سهراب انعام علمداری. (۱۳۸۹). شبکه‌های اجتماعی و استراتژی فضای اندیشه ایالات متحده در قبال جمهوری اسامی ایران. فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، شماره یازدهم، صص ۶۳-۴۵.

- بدیعی، مرجان؛ میثم احمدی فیروزجائی؛ سلمان انصاری زاده. (۱۳۹۲). تبیین مفهوم مرز در فضای سیاسی- مجازی ایران. **فصلنامه انجمن جغرافیای ایران**. سال یازدهم، شماره ۳۶، صص ۳۱۳-۲۹۱.
- پوررضا کریم سرا، ناصر (۱۳۹۲). تأثیر رسانه بر شبکه های اجتماعی و کنش اجتماعی در ایران. **رسانه و فرهنگ**، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال چهارم، شماره دوم، صص ۷۲-۵۵.
- جعفری نیا، غلامرضا. (۱۳۸۹). رابطه استفاده از رسانه های جمعی با سرمایه اجتماعی سرپرستان خانوار در شهر خورموج. **فصلنامه رفاه اجتماعی**، سال دهم، شماره ۳۸، صص ۱۶۹-۱۴۱.
- حافظ نیا، محمدرضا؛ زهرا احمدی پور؛ خوجم لی عبدالوهاب؛ سلمان انصاری زاده. (۱۳۸۸) **فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی منطقه ای**، صص ۲۵-۱.
- خانیکی، هادی؛ حسن بصیریان جهرمی. (۱۳۹۲). کنشگری و قدرت در شبکه های اجتماعی مجازی (مطالعه کارکردهای فیس بوک در فضای واقعی). **فصلنامه علوم اجتماعی**، شماره ۶۱، صص ۸۰-۴۵.
- درگاهی، حسین؛ سید منصور رضوی. (۱۳۸۶). اعتیاد به اینترنت و عوامل مؤثر بر آن در ساکنان منطقه ۲ غرب تهران. **فصلنامه پایش**، سال ششم، شماره ۳، صص ۲۷۱-۲۶۵.
- رابرتسون، رونالد. (۱۳۸۰). **جهانی شدن**؛ ترجمه: کمال پولادی؛ تهران: نشر ثالث.
- ربیعی، علی؛ فرشته محمد زاده. (۱۳۹۱). آسیب شناسی فضای مجازی، بررسی تأثیر استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی دانش آموزان. **فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگ**، سال دوم، شماره ششم، صص ۶۰-۴۳.
- رسولی، محمدرضا؛ مریم مرادی. (۱۳۹۱). میزان مشارکت دانشجویان ارتباطات در تولید محتوای رسانه های اجتماعی. **مطالعات فرهنگ - ارتباطات**، سال سیزدهم، شماره نوزدهم، صص ۱۴۰-۱۱۳.
- زندوانیان، احمد؛ مریم حیدری؛ ریحانه باقری؛ فاطمه عطارزاده. (۱۳۹۲). آسیب های فضای مجازی بین دانش آموزان دختر. **مطالعات فرهنگ - ارتباطات**، سال چهارم شماره بیست و سوم، صص ۲۱۶-۱۹۵.
- سلیمی، عظیمه؛ بهرام جوکار؛ روشنک نیک پور. (۱۳۸۸). ارتباطات اینترنتی در زندگی، **مجله مطالعات روان شناختی**، سال پنجم، شماره ۳، صص ۱۰۲-۸۱.
- سردارآبادی، خلیل؛ مهدی محسنیان راد؛ حمید سینایی؛ مسعود غفاری. (۱۳۸۲). بررسی تأثیر رسانه های جمعی، فن آوری های نوین ارتباطی و ارتباطات فردی بر آگاهی سیاسی (دانشجویان مقطع کارشناسی دانشگاه تهران). **مجله علوم انسانی**، شماره های ۳ و ۴، صص ۹-۱۹.
- صفایی، داوود؛ معصومه ملکی. (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی دیدگاه دانشجویان (رشته علوم ارتباطات) دانشگاه تهران و واحد علوم تحقیقات نسبت به فرصت ها و تهدیدهای فضای مجازی. **مطالعات رسانه ای**، سال هشتم، شماره بیست و سوم، صص ۱۷۲-۱۵۹.
- ضیایی پرور، حمید. (۱۳۸۸). **تکنولوژی های کاربردی روابط عمومی الکترونیک ۲**. تهران: شرکت روابط عمومی و تبلیغات هفت تبلیغ.
- عاملی، سعیدرضا. (۱۳۸۴). شهر مجازی ضرورت بنیادین برای کلان شهرهای ایران؛ **فصلنامه انجمن فرهنگ و ارتباطات**، شماره ۲ و ۳، صص ۱۳۴-۱۱۷.
- عاملی، سعیدرضا؛ حسین حسینی. (۱۳۹۱). دوفضایی شدن آسیب ها و ناهنجاری های فضای مجازی: مطالعه تطبیقی سیاست گذاری های بین المللی. **فصلنامه تحقیقات فرهنگی**، شماره ۱، صص ۳۰-۱.

- مجیدی قهرودی، نسیم؛ کبری گلستانی. (۱۳۹۰). پادکست و روابط عمومی. مطالعات رسانه ای، سال ششم، شماره سیزدهم، صص ۵۸-۱۹.
- محسنی، منوچهر. (۱۳۸۰). جامعه شناسی جامعه اطلاعاتی، تهران: انتشارات دیدار.
- مهدی زاده، سید محمد. (۱۳۸۹). نظریه های رسانه: اندیشه های رایج و دیدگاه های انتقادی. تهران: همشهری.
- ناستی زایی، ناصر. (۱۳۸۸). بررسی ارتباط سلامت عمومی با اعتیاد به اینترنت. مجله طب شرق، سال یازدهم، شماره یک، صص ۶۳-۵۷.
- وثوقی، منصور؛ احسان رحمان خلیلی. (۱۳۹۳). رابطه رسانه های جمعی و سرمایه اجتماعی در کلان شهر تهران. مطالعات فرهنگ - ارتباطات، سال پانزدهم، شماره بیست و ششم، صص ۲۳۳-۲۰۹.
- یزدان پناه درو، کیومرث وحسن کامران. (۱۳۹۴). تروریسم در فضای مجازی و اثرات آن بر حوزه جغرافیای سیاسی. فصلنامه انجمن جغرافیای ایران، سال ۱۳، شماره ۴۴، صص ۴۵-۲۶.
- یزد خواستی، بهجت؛ صمد عدلی پور؛ الهام کیخانی. (۱۳۹۱). حوزه عمومی و گفت و گو در فضای مجازی شبکه های اجتماعی (بررسی تأثیر شبکه های اجتماعی مجازی بر گفت و گوی میان فرهنگ ها). مطالعات فرهنگ - ارتباطات. سال چهارم، شماره بیست و یکم، صص ۱۰۱-۸۱.

منابع انگلیسی

- Huang, H & Leung, L. (۲۰۰۹). Instant Messaging Addiction among Teenagers in China: Shyness, Alienation, and Academic Performance Decrement. *Cyberpsychology & Behavior*. ۱۲(۶), pp ۶۷۵-۶۷۹.
- Mahesh Chandra Guru BP, Manjappa SV, Radhika CA, Dileep kumar M. (۲۰۱۴). *Globalization and Management in India*. IJELLH, ۲(۵), pp ۵۳۷-۵۴۹.

سایت های اینترنتی

www.jahannews.com
www.tebyan.net